

ISTORINIŲ PARKŲ REKREACINIO POTENCIALO PLĖTROS UŽDAVINIAI FORMUOJANT PAJŪRIO KRAŠTOVAIZDĮ

Petras Grecevičius¹, Romas Marčius²

*Klaipėdos universiteto Rekreacinės architektūros ir kraštovarkos katedra,
Jūrinio kraštovaizdžio mokslo institutas, H. Manto g. 84, LT-92295 Klaipėda, Lietuva.*

El. paštas ¹pegre@gmf.ku.lt, ²romas.marcius@ku.lt

Įteikta 2006-05-18

Anotacija. Pastaruosius penkiolika metų vis labiau ryškėja prieštaravimai tarp urbanizacijos proceso ir istorinės aplinkos vertybių. Sparčiai nyksta senieji parkai ar jų fragmentai Klaipėdoje, tik didelėmis pastangomis išsaugoti Palangos, Kretingos, Plungės, Rietavo ir kiti istoriniai parkai, tačiau jų tvarkymui stinga lėšų. Tankėjant užstatymui parkų prieigose prastėja ir pačių parkų aplinkos kokybė. Vis sudėtingiau suformuoti gyvenviečių želdynų sistemas, į kurias senieji parkai įeity kaip svarbiausi erdvinės struktūros komponentai. Vadovaujantis Lietuvos teritorijos bendrojo plano ir moderniosiomis europinėmis nuostatomis, naujieji miestų gyvenamieji rajonai turėtų daryti parko erdvių išpūdį, želdynams gyvenviečių erdvinėje struktūroje turėtų būti suteiktas prioritetas vaidmuo. Siekiant išsaugoti Lietuvos kraštovaizdžio savitumą, būtina taikyti planavimo priemones, kurios padėtų sukurti gamtinių ir kultūrinių komponentų junginį, garantuojantį aukštą kraštovaizdžio kokybę ne tik artimiausiais metais, bet ir tolimoje ateityje. Viena tokių priemonių – istorinių parkų reikšmės erdvinėje pajūrio gyvenviečių struktūroje suvokimas ir jų tvarkymas.

Pasaulyje deklaruojamos darnaus vystymosi nuostatos įpareigoja analizuoti šalies regionų ir gyvenviečių galimybes, išteklius tam, kad kuo greičiau akivaizdžiai pagerėtų kiekvieno žmogaus gyvenimo kokybė. Vakarų Lietuvos rekreacinės sistemos uždavinys – suteikti galimybę efektyviai naudotis Baltijos pajūrio rekreaciniais ištekliais visiems šalies gyventojams ir gausėjančiam turistų srautui. Senieji parkai kraštovaizdžiuose – tai vienas iš svarbiausių šalies įvaizdžio formavimo atramos taškų. Parkai mieste tampa labai svarbiais gyvenimo kokybės rodikliais.

Analizuojami kai kurie Lietuvos pajūrio istorinių parkų darnaus vystymosi strategijos aspektai, pateikiami konkretūs siūlymai, kaip pagerinti pajūrio gyvenviečių kraštovaizdžio formavimo darbus, remiantis parkų kūrimo patirtimi.

Prasminiai žodžiai: kraštovaizdis, parkas, turizmas, darnus vystymasis, identitetas.

1. Įvadas

Baltijos jūra suteikia Lietuvos valstybei ypatingą geopolitinį statusą ir atveria ypatingas ekonomikos plėtros perspektyvas. Jūra, jos pakrančių aplinkosauginės, ūkinės, rekreacinės galimybės daro didžiulę įtaką mūsų šalies žmonių gyvenimui. Ne veltui jūros įvaizdis glūdi tautinėje savimonėje ir atsispindi baltiškoje kultūroje. Jūrinė aplinka yra unikalių, degradingų, ribojamų palenginti trumpo pajūrio ruožo ir jautrių išteklių šaltinis. Planuojama, kad artimiausiais metais pajūrio juostoje vasarą vienu metu teks priimti daugiau negu 350 tūkst. lankytojų [1, 2]. Ateityje rekreacinių teritorijų poreikis didės, kita vertus, jūros lygio kilimas, chaotiška krantovarkos, nereguliuojami rekreaciniai srautai, nemotyvuota urbanistinė plėtra ir kitos priežastys vis didina pajūrio juostos ir kopų apsaugos problemas, nyksta svarbūs aplinkos komponentai. Pastaruosius dešimt-

mečiu Klaipėdos universiteto mokslininkų vykdomi kraštovaizdžio kaitos tyrimai liudija apie jų neigiamus kokybinius ir kiekybinius pokyčius, rekreacinio potencialo silpnėjimą [3].

Pajūryje formuojasi Klaipėdos jūrinė metropolija, spartėja Klaipėdos uosto plėtra, pradedami Šventosios uosto rekonstrukcijos darbai, intensyvėja transporto srautai, vis didesnės tampa aplinkosauginės, kraštovaizdžio ir ypač krantosaugos problemos. Pastaraisiais metais atlikti tyrimai liudija, jog Klaipėdoje nebeliko nė vieno tinkamai sutvarkyto parko, o buvusios žaliosios teritorijos ar perspektyvios jungtys intensyviai užstatomos. Rekreacinę vertę praranda Giruliai ir Melnragė. Urbanizacijos procesas Pajūrio regioniniame parke tapo nebevaldomas. Ne tik Vakarų Lietuvos valstybiniai parkai, bet ir pačios svarbiausios pajūrio gyvenvietės vis

dar neturi architektūrinio reglamento. Kompleksiniam želdynų tvarkymui, parkų formavimui neskiriama net minimalaus dėmesio.

Pastaraisiais metais vyko kardinalūs struktūriniai pajūrio kraštovaizdžio pokyčiai, kurie iš esmės pakeitė situaciją Būtingės–Kopgalio pajūrio ruože. Labai išaugo pajūrio ruožo urbanizacijos lygis. Akivaizdžiai susiaurėjo paplūdimiai ties senąja Palanga. Daugėja kraštovaizdžio problemų Kuršių nerijoje, jautrių erdvių pažeidimų naujais statiniais Juodkrantėje, Nidoje. Plėtojamas jūrinis ūkis ir jūrinio bei sausumos transporto kompleksas, statomos didelės pramonės įmonės, vystomas rekreacinis ūkis, regiono transporto ir techninė infrastruktūra – visa tai turi įtakos naujų konfliktinių židinių formavimuisi.

Lietuvos teritorijos bendrojo plano ir Klaipėdos apskrities bendrojo plano sprendiniuose teigiama, jog ypač daug dėmesio valstybė turėtų skirti rekreacijai pajūryje [1, 4]. Tačiau rekreacinės teritorijos statusas – tai ne tik privilegijos, bet ir atsakomybė bei vienas iš pagrindinių veiksnių, reprezentuojančių Lietuvą, aktyvinančių turizmą ir investicijas. Todėl svarbu užtikrinti darnų esamų ir potencialių rekreacinių teritorinių sistemų vystymą. Rekreacinės teritorijos pajūrio gyvenvietėse pastaraisiais metais išgyvena savotišką krizę. Nepamatuota privatizavimo eiga kai kuriose vietovėse situaciją komplikavo katastrofiškai. Kai kurių Lietuvos pajūrio gyvenviečių, rekreacinių ir kitų teritorijų daromas išpūdis šiandien yra labai prastas, kraštovaizdis vis labiau praranda savitumą, mažėja pajūrio ruožo rekreacinis imlumas.

Tyrimų tikslas – darnus Lietuvos pajūrio vystymasis Rytų Baltijos regiono gamtinėje, kultūrinėje ir socialinėje erdvėje; tyrimų objektas – Lietuvos pajūrio gyvenviečių rekreacinio kraštovaizdžio erdvinės struktūros ir parkai joje; tyrimų metodai: originalūs autorių tyrimai, atlikti rengiant Vakarų Lietuvos rekreacijos ir turizmo darnaus vystymo strategiją 2005–2025 metams; taikoma metodika: sisteminė analizė, lyginamoji analizė, SSGG analizė, užslėptų struktūrų tyrimai, procesų dinamikos modeliavimas.

2. Parkas darnaus vystymosi sampratos kontekste

Pasaulio viršūnių susitikime Rio de Žaneire 1992 m. priimta darnaus vystymosi strategija įvardyta kaip „Darbotvarkė 21“. Po dešimtmečio, 2002 m., pasirašyta Johanesburgo deklaracija, kuri tapo daugelio pasaulio valstybių tolesnės veiklos pagrindu. Remiantis šiais pasaulinės bendruomenės dokumentais, 2002 m.

Lietuva patvirtino Nacionalinę darnaus vystymosi strategiją. Joje išsakytas požiūris į daugelį anksčiau vartotų sąvokų, tokių kaip *subalansuotoji plėtra*, *tausojančioji plėtra*, *tolydžioji plėtra* ir kt. Svarbūs darnaus Lietuvos vystymosi prioritetai:

- 1) nuosaikus, tarp ūkio šakų ir regionų suderintas ekonomikos vystymas;
- 2) efektyvesnis gamtos išteklių naudojimas;
- 3) efektyvesnė kraštovaizdžio apsauga ir racionalus jo tvarkymas;
- 4) Lietuvos kultūrinio savitumo išsaugojimas ir kt.

Šios ir kitos nuostatos įpareigoja gerai išanalizuoti šalies regionų ir gyvenviečių galimybes, išteklius tam, kad kuo greičiau akivaizdžiai pagerėtų kiekvieno žmogaus gyvenimo kokybė. Lietuvos pajūrio gyvenviečių bei rekreacinių teritorijų paskirtis – suteikti galimybę žmonėms efektyviai naudotis Lietuvos rekreaciniais ištekliais. Tai įmanoma tik racionaliai naudojant turimas gamtos ir kultūros vertybes, tarp kurių unikalų vaidmenį atlieka kompleksiniai kraštovaizdžio dariniai – parkai. Tai savotiškas žmogaus ir gamtos bendros kryptingos veiklos fenomenas, natūros ir kultūros sintezė [5] (1 pav.). Parko kūrimas atitinka visus svarbiausius darnaus aplinkos vystymo principus [6].

1 pav. Vokietijos parkų fragmentai
Fig 1. Fragments of German parks

3. Parkas – Lietuvos pajūrio gyvenviečių rekreacinio kraštovaizdžio aplinkos kokybės rodiklis

Stabili visuomenė yra būtina darnios ekonominės plėtros sąlyga. O stabili intelektuali visuomenė gali susiformuoti tik aukštos kokybės gyvenamojoje aplinkoje. Aukštą aplinkos kokybę galima užtikrinti išlaikant visų regiono centrų gyvybingumą, siekiant pasaulinius standartus atitinkančių juose teikiamų paslaugų apimtį ir kokybę [7, 8]. Jaunimo migracija į didesnius miestus, tokius kaip Klaipėda ir Vilnius, ir į užsienį sietina ne tik su ekonominėmis problemomis. Jaunimą vilioja aukštesnė gyvenimo aplinkos kokybė, didesnis dėmesys žmogui. Gyvenimo kokybė yra neatsiejama nuo gamtinės, rekreacinės ir kultūrinės aplinkos kokybės [7, 9]. Stiprinant gamtinės aplinkos kokybę ir tausojamai naudojant gamtinius išteklius, gerinama regiono ekonominės plėtros aplinka. Vietos patrauklumą ir gyvenimo kokybę joje apibrėžia daugelis požymių:

- kraštovaizdžio kokybė;
- paslaugų ir funkcijų prieinamumas (švietimas, mokslas, kultūrinės, socialinės ir sveikatos apsaugos paslaugos, būstas ir kt.);
- rajono gyvybingumas (įskaitant privataus sektoriaus iniciatyvas ir paslaugų teikimą);
- asmeninio tobulėjimo galimybės, ypač jaunimui (švietimas, mokymas, kultūra, sportas, rekreacija ir kt.);
- teigiamas savo gyvenamojo rajono vertinimas (įskaitant erdvės kokybės ir identiteto stiprumo suvokimą).

Jeigu gyventojai visus šiuos požymius vertina teigiamai, galima teigti, kad jie savo gyvenamąją aplinką laiko aukštos kokybės.

2 pav. pateikta dvarų sodybų sklaida leidžia konstatuoti, jog istorinių parkų, kurie buvo formuoti prie dvarų sodybų, pajūryje yra užteklinai, kad jie galėtų daryti reikšmingą įtaką pajūrio reprezentacinio kraštovaizdžio karkaso teritorinei struktūrai [10,11].

3.1. Želdynų sistemos teikiamų privalumų ir funkcijų prieinamumas

Paslaugų ir funkcijų tinkamumą kiekvienam centrui (gyvenvietei) padeda nustatyti įvairūs rodikliai. Vienas iš jų – gyventojų skaičius, rodantis konkrečią paslaugų remiančią kritinę masę. Kitas rodiklis yra centro paslaugų sistemos išvystymo lygmuo administravimo sistemoje. Paslaugų sistemoje didelės reikšmės turi parkuose teikiamos paslaugos. Gyventojų lygmens ir pasiskirstymo Lietuvoje tyrimai aiškiai rodo didelius

2 pav. Dvarų ir istorinių parkų sklaida Lietuvos pajūryje:

Fig 2. Spread of estates and historic parks over Lithuanian seacoast:

- buvusios dvarų sodybos, įregistruotos kultūros vertybių apsaugos departamento registre
- buvusios dvarų sodybos, išbrauktos iš kultūros vertybių apskaitos kaip visiškai sunykusios arba nebeišlikusios
- buvusios palivarkų sodybos, įregistruotos kultūros vertybių apsaugos departamento registre
- buvusios palivarkų sodybos, išbrauktos iš kultūros vertybių apskaitos kaip visiškai sunykusios arba nebeišlikusios

gyvenimo kokybės skirtumus tarp kelių didelių urbanistinių centrų ir likusios šalies dalies.

Šiuo metu vis daugiau įvairių paslaugų teikia Vilniaus miestas, jame didžiausia paslaugų koncentracija. Akivaizdu, kad Vakarų Lietuvos regione dominuoja Klaipėdos miestas, Tauragės ir Telšių apskrityse – Tauragės bei Telšių miestai. Tačiau parkai, kaip svarbiausia želdynų sistemos grandis, pastaruoju metu šalies didmiesčiuose ignoruojami, tuo akivaizdžiai pabloginant gyvenamosios aplinkos kokybines charakteristikas [6–8, 10, 12]. Ypač sudėtinga situacija formuojasi individualios statybos teritorijose. Šiaurės miestelio

Vilniuje užstatymo patirtis raiškiai rodo, kaip aplinkos kokybės atsisakoma siekiant pastatyti kuo daugiau pastatų. Augalams, vejoms, gėlynams vietos nebelieka. Nėra net užuominos apie gyvenamojo rajono ar mikrorajono parką, kaip privalomą modernaus kultūringo miesto elementą [6]. Vadinasi, rajono gyventojai turės naudotis kitais miesto parkais, o tam reikės daug papildomų išlaidų. Gyvenamosios aplinkos formavimo funkcinės logikos nesilaikoma ir pajūrio gyvenvietėse, ypač Palangoje. Pavyzdžiui, 1988 metų Palangos generaliniame plane buvo numatyta suformuoti 10 naujų parkų, o šiuo metu tokios galimybės jau nebėra. Rytinėse Palangos botanikos parko prieigose buvęs rekreacinis pušynas dalijamas ir užstatomas.

Natūralu, kad centre, kuriame gyventojų yra daugiau negu gretimose teritorijose, paslaugų ir funkcijų lygmuo bus aukštesnis ir geresnis. Jame koncentruojasi ir didesni finansiniai ištekliai, kurie gali būti nukreipti želdynų sistemai formuoti ar palaikyti.

Jeigu centro gyventojų skaičius yra nedidelis, palyginti su jį supančios teritorijos gyventojų skaičiumi, dėl kritinės masės trūkumo paslaugų teikimas ir jų kokybė bus gerokai žemesnio lygmens. Šios problemos gali būti dar didesnės, jei mažesni gyvenamieji centrai geografinėje prasme yra periferijoje. Su tokiomis problemomis susiduria mažos gyvenvietės, tarp jų ir rekreacinės (pvz., Nemirseta, Karklė, Būtingė, Pervalka, Dreverna, Kintai). Kaip žemesnio paslaugų teikimo lygmens pasekmė šalia šių centrų esančių teritorijų gyventojams prekės ir paslaugos yra sunkiau prieinamos. Norėdami gauti geresnės kokybės paslaugas, šių vietovių gyventojai turi nukeliauti nemažus atstumus. Gyvenamojo centro galėjimas patenkinti pagrindinius gyventojų poreikius yra esminė jo gyvybingumo sąlyga.

3.2. Pajūrio gyvenviečių gyvybingumo palaikymo problema

Gyvenvietės gyvenamosios aplinkos kokybės rodiklis yra gyvybingumas, kuris apima tokius elementus, kaip investicijų (privatus sektorius) lygis, naujų verslo įmonių kūrimo lygis, paslaugų (kultūra, rekreacija, laisvalaikis, sportas) teikimo lygis ir kt. Visas rekreacinių paslaugų kompleksas galimas tik organizuojant jas žaliosiose erdvėse, miško parkuose, parkuose, skveruose.

Šiuo metu ryškėja vietos gyventojų mažėjimo tendencija kurortuose. Mažėja ir tiesioginis aptarnaujančiosios jos grupės poreikis. Kuo mažiau gyventojų, tuo sunkiau palaikyti reikiamą paslaugų kokybę, prastėja

gyvenvietės gyventojų aptarnavimas. Esant nepakankamai kritinei vietos gyventojų masei, ši trūkumą dar labiau didina tai, kad privatus sektorius nebenori teikti būtinųjų lygmens paslaugų. Palangoje šiuo metu jau nebelieko prekybos baldais, trūksta buitinių paslaugų, žiemą mažas kultūrinių paslaugų pasirinkimas. Privataus sektoriaus teikiamų paslaugų (kultūra, rekreacija, sportas, prekyba, laisvalaikis ir kt.) lygmuo yra aiškus gyvenamosios vietos gyvybingumo rodiklis. Išsamus tyrimas ir teikiamų paslaugų registravimas pajūrio regione galėtų padėti įvertinti jų kokybę ir įvairovę, taip pat ir centrų gyvybingumą. Nedidelis mažesnių centrų gyvybingumas yra nepakankamos paslaugų apimtys ir kokybės priežastis. Tokiu atveju viešasis sektorius privalo užtikrinti bent jau minimalų paslaugų lygį (bendruomenės salė, sporto salė, parkas, kasdieninių prekių pristatymas ir kt.) [13].

Klaipėdos miestas pasižymi didžiausiu gyvybingumu Vakarų Lietuvos regione. Nors kitų – mažesnių centrų gyvybingumas yra menkesnis, kai kuriais atvejais jis yra pakankamas konkrečiam centrui. Vilniaus, Kauno, Klaipėdos miestų gyvybingumas ateityje greičiausiai bus gerokai didesnis negu kitų apskričių centrų, tačiau, siekiant užtikrinti paslaugų kokybę ir įvairovę, jiems taip pat reikės nemažų pastangų ir paramos. Neblogą paslaugų sistemos plėtros potencialą turi daugelis gyvenviečių, esančių prie svarbių rekreacinių išteklių. Pavyzdžiui, Šventoji, Priekulė, Palanga, Kretinga turi gerą potencialą vystyti turizmo paslaugų sferą. Tai lemia jų vieta (Baltijos jūra), nemažos sausumos turizmo vystymo galimybės, taip pat šiuo metu rengiamos ar vykdomos programos [2, 3].

3.3. Asmeninio tobulėjimo galimybės pajūrio gyvenvietėse

Asmeninio tobulinimosi galimybė pajūrio gyvenvietėse taip pat yra svarbus rodiklis. Jis yra susijęs su švietimu, mokymusi ir darbinio užimtumu, viena vertus, ir kultūriniais, laisvalaikio ir sporto renginiais ir rekreacija, kita vertus. Tai ypač svarbu jaunimui, norint paskatinti juos likti gyventi pajūrio gyvenvietėse.

Didieji miestai teikia daugiau galimybių asmeniniam tobulinimuisi, o mažesnės gyvenvietės žmogui gali pasiūlyti mažiausiai galimybių ir todėl labiausiai rizikuoja nukentėti blogėjant demografiniai situacijai.

Pastaruosiu metu naujas reiškinys yra turtingesnių žmonių kėlimasis į vienkiemius. Kaip jie ateityje reaguos į paslaugų deficitą, kol kas sunku prognozuoti. Tiesa, parkų, želdynų stygių jie bando kompensuoti gerai su-

3 pav. Palangos botanikos (Birutės) parkas – parkų etalonas
Fig 3. Palanga Botanical (Birutė) Park as park standard

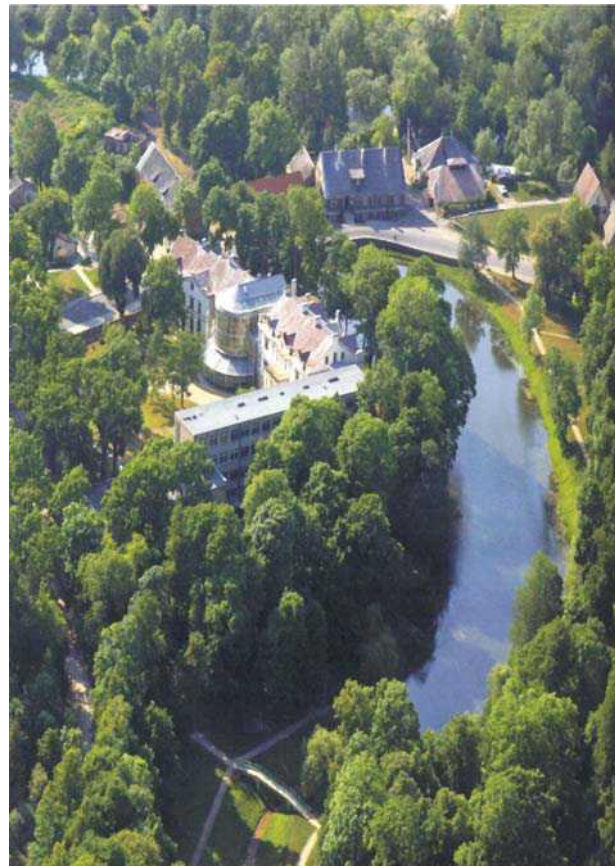
tvarkyta teritorija apie sodybą. Žinoma, toks gyvenimo būdas riboja vaikų ir jaunimo bendravimo galimybes.

3.4. Parko reikšmė vertinant savo gyvenamojo rajono aplinką

Gyventojų ir kitų žmonių nuomonė apie rajono centrą taip pat gali būti svarbus veiksnys, apibrėžiantis gyvenamosios aplinkos kokybę. Rajono įvaizdis apima nemažą rodiklių, susijusių su teikiamų paslaugų spektru ir kokybe bei fizinės aplinkos kokybe. Jeigu apie centrą yra susidariusi neigiama nuomonė, nesvarbu ar ji teisinga, ar ne, investicijas ir turistų srautus į jį pritraukti bus sunku [14].

Kalbant apie fizinę aplinką, daugumos pajūrio (gyvenviečių) centrų urbanistinė ir architektūrinė aplinka yra vidutiniškos arba žemos kokybės.

Svarbiausi paslaugų sektoriaus ir funkcijų komponentai, turintys įtakos gyvenamosios aplinkos kokybei, yra gamtinio komplekso, gyvenamojo būsto, ligų

4 pav. Senasis Kretingos parkas – svarbiausias miesto kraštovaizdžio struktūros elementas

Fig 4. Old park of Kretinga – the most important element of the town's landscape structure

prevencijos, sveikatos apsaugos ir socialinių paslaugų, viešojo saugumo, socialinės integracijos, kultūros, laisvalaikio ir rekreacijos galimybės, kurių svarbiausi komponentai taip pat yra tiesiogiai susiję su gyvenvietės želdynų sistemos kokybe [9, 11, 13].

Palangos kurorto gyventojai istorinį Palangos parką (3 pav.) suvokia kaip vieną svarbiausių elementų po jūros. Kretingiškiai taip pat neišsivaizduoja savo miesto be senojo Kretingos parko (4 pav.).

3.5. Gyvenamojo būsto aplinkos raidos įtaka gyvenvietės želdynų sistemos koncepcijai

Dauguma gyventojų vis dar tebegyvena daugiabučiuose masinės statybos ir blokiniuose sovietiniu laikotarpiu (1940–1990 m.) statytuose namuose. Pirmaisiais šių namų eksploatacijos metais sutvarkius jų aplinką vaizdas dar buvo patenkinamas, tačiau situacija vis labiau keitėsi gausėjant automobilių ir sunykus primityviai vaikų žaidimų aikštelių įrangai.

5 pav. Vilos „Šilelis“ Palangoje aplinkos fragmentas
Fig 5. Fragments of surroundings of Villa „Šilelis“ in Palanga

Pajūrio gyvenvietėse šiuo metu daugiabučiuose ar prastos kokybės vienbučiuose namuose vis dar tebe gyvena 40–60 % žmonių, o Klaipėdoje šis procentas dar didesnis. Dauguma jaunų šeimų labiau norėtų gyventi individualiuose namuose, tačiau jų statybai neturi reikiamų lėšų. Didensio verslumo gyventojų grupė nesutapatina savęs su gyvenamąja vieta ir turi pakankamai lėšų keisti savo gyvenimo sąlygas taip, kaip nori, pvz., įsikuria atokesnėse sodybose išsigiję didesnius žemės sklypus. Tačiau netolimoje ateityje tai gali sukelti nemažų socialinių problemų. Apskritai gyvenamojo būsto kokybė pajūrio gyvenvietėse yra prasta. Todėl aplinkos kokybė šalia būsto tampa dar svarbesniu veiksniu (5 pav.).

Gyvenamojo būsto aplinkos kokybė daro įtaką gyvenvietės želdynų sistemoms [10, 12]. Taip pastaruoju metu Klaipėdoje praktiškai nebeliko galimybių suformuoti anksčiau numatytą šiaurės – pietų žaliają ašį. Palangoje daugelis buvusių skverų užstatoma pastatais. Net Senojoje Palangoje buvęs unikalus vilų kvartalas pranyko tarp moderniosios architektūros pastatų. Nyksta paskutiniai architekto V. Stausko lizdinės pajūrio užstatymo koncepcijos ženklai. Racionalios ir pasaulinėje architektūros praktikoje patvirtintos urbanistinio vystymo idėjas numarina primityvūs vartotojiški siekiai.

Tik architekto L. Mardoso ir Z. Dokšo pastangomis pavyko išsaugoti nuo užstatymo Palangos skulptūrų parką. Gausėjančios tvoros vizualiai suskaido gražias žaliasias kurorto erdves.

4. Aukštos kokybės kraštovaizdžio pajūrio gyvenvietėse užtikrinimo, tausojančiai naudojant gamtines ir kultūros vertybes, SSGG analizė

4.1. Stiprybės

1. Santykinai vis dar aukšta gamtinės (natūralios) aplinkos ir kraštovaizdžio kokybė. Istorinių parkų gausa, išlikusios parkų tvarkymo tradicijos ir darbo patirtis.
2. Turtingas regiono kultūrinis, istorinis ir socialinis paveldas. Ypač vertingas Palangos botanikos (Birutės) parkas.
3. Veikli visuomeninė Žemaitijos dvarų ir parkų asociacija.
4. Aukščiausio lygio mokslo ir studijų institucija pajūrio regione – universitetas ir aukštas taikomųjų kraštovaizdžio tyrimų potencialas.
5. Patogi ir patraukli gyvenimi regiono geografinė padėtis.

4.2. Silpnybės

1. Mažas kai kurių pajūrio rajonų ir teritorijų miškingumas.
2. Nepakankamai išplėtotas ir neefektyvus, ypač vietinės reikšmės, saugomų teritorijų tinklas.
3. Labai menkas arba nulinis mokslinių tyrimų, orientuotų į regiono darnaus vystymosi tikslus, finansavimas ir vietinio potencialo panaudojimas.
4. Labai prasta aplinkos kokybė pajūrio juostoje, išnaudotų karjerų teritorijose, polderių zonoje, didžiųjų upių krantų zonose, rekreacinėse teritorijose. Nepakankamas želdynų plotas.
5. Didėjanti automobilių tarša regiono miestuose ir didėjanti automobilių pastatymo bei saugojimo problema centruose, kurortuose, daugiabučių gyvenamųjų rajonų teritorijose.
6. Regione daugiau nei 40 % teritorijų dirvožemių yra rūgštūs, sparčiai vyksta dirvų erozijos procesai, ypač užteršti pakelių dirvožemiai (50–300 m pločio juostos). Tai lemia prastą pakelių želdinių būklę.
7. Suintensyvėjęs pajūrio įsisavinimas spartina pajūrio kraštovaizdžio vertybių nykimą.
8. Labai prasta gyvenamųjų teritorijų estetinė būklė, blogai tvarkomi miestų želdynai. Niekuriami nauji parkai. Naikinamos žaliosios jungtys tarp želdynų.

4.3. Galimybės

1. Didėjantis dėmesys sveikatai, rekreacijai, parkų populiarėjimas, gyventojų senėjimas ir didėjantis socialinės paramos bei sveikatos priežiūros poreikis.
2. Būtynybė stiprinti regionų kultūrinį identitetą ES šalių erdvėje.

3. Didėjantis poreikis plėtoti savitą etnokultūrą, tradicijas.
4. Didėjantis valdžios ir visuomenės dėmesys darniam vystymuisi ir aukštos kokybės gyvenamajai aplinkai.
5. Didėjantis lankytojų dėmesys Palangos botanikos parko ir kitų istorinių parkų vertybėms.

4.4. Grėsmės

1. Jūrinių kopų parkų ir plažų nykimas, jūrinio kraštovaizdžio vertybių praradimas didinant pajūrio ruožo užstatymo intensyvumą ir nepamatuotą aukštįingumą.
2. Kaimų nykimas. Jaunimo emigracija iš kaimiškųjų rajonų gali lemti kaimiškųjų kraštovaizdžių, medinio paveldo vertybių nykimą.
3. Valstybinės finansinės paramos istorinių parkų tvarkymui stygius. Strategiškai neracionalus ES struktūrinių fondų panaudojimas.
4. Regionų kultūrinio savitumo praradimas ir gamtinės aplinkos vertybių sunykimas.
5. Želdynų, istorinių parkų nykimas, užstatymo intensyvėjimas istorinių parkų prieigose, neprofesionali rekonstrukcija.
6. Istorinių parkų privatizavimas, neužtikrinant jų vertybių išsaugojimo ir gausinimo, laisvo lankymo galimybes.
7. Istorinių parkų, kaip svarbaus kraštovaizdžio karkaso, elemento nykimas.

5. Lietuvos pajūrio gyvenviečių kraštovaizdžio erdvinės struktūros formavimo aspektai 2007–2013 m. įvertinant istorinių parkų svarbą

Pajūrio gyventojų gyvenimo kokybė yra svarbiausia darnios regiono plėtros užtikrinimo priemonė [2]. Tačiau svarbiausi numatyti tikslai, uždaviniai ir priemonės negali būti paremti vien tik ekonominiais skaičiavimais. Tai greičiau socialinių, kultūrinių, ekonominių ir aplinkosauginių elementų visuma. Aukšta gyvenamosios ir gamtinės aplinkos kokybė gali efektyviai remti ekonominę plėtrą.

Siekiant gyvenimo kokybės pagerinimo keliami tokie tikslai: racionaliai naudoti ir turtinti pajūrio gamtos išteklius, palaikant ekologinį stabilumą bei užtikrinant gamtos ir kultūros vertybių apsaugą [3]. Įvairiomis priemonėmis siekiama užtikrinti aukštą gyvenimo kokybę visose regiono teritorijose nepriklausomai nuo gyvenamosios vietos atstumo iki svarbiausių regiono centrų. Būtina pagerinti bendruomeninių paslaugų lygį, ypač

daug dėmesio skiriant socialinės infrastruktūros plėtrai. Vakarų Lietuva, o kartu pajūrio regionas integracijos procese turi garantuoti tolesnę savitos kultūros paslaugų plėtrą, sustiprinti regiono kultūrinį identitetą, realizuojant Europos kraštovaizdžio konvencijos nuostatas.

Kokybiška gyvenimo aplinka negalima be efektyvaus inžinerinio aprūpinimo sistemos, todėl, siekiant tikslo, reikia užtikrinti darnią regiono inžinerinių tinklų plėtrą.

Gyvenimo kokybę pagerinti galima tausojamai naudojant ir turtinant regiono gamtos išteklius, užtikrinant būsto ir gyvenamosios aplinkos kokybę, keliant sveikatos priežiūros ir socialinių paslaugų lygį, užtikrinant efektyvų inžinerinio aprūpinimo sistemų naudojimą, atnaujinimą ir plėtrą, gerinant vietinį eismą, didinant jo saugumą.

Regiono gamtos ištekliai turi būti tausojamai naudojami ir turtinami tvarkant ir plėtojant saugomas teritorijas, taip pat rūpinantis kraštovaizdžio ir gamtos vertybių išsaugojimu, naudojimu rekreacijai bei turizmui, vystant jų infrastruktūrą. Ypač tai svarbu spartėjant pajūrio urbanizacijos procesui (6 pav.) [9, 15]. Taip pat turi būti

6 pav. Klaipėdos jūrinės metropolijos plėtros prognozė
Fig 6. Development forecast of Klaipėda sea metropolis

efektyviau naudojami ir turtinami atsinaujinantys ir racionaliau naudojami neatsinaujinantys regiono gamtos ištekliai, atliekamas jų auditas ir skiriamas deramas dėmesys pramoninių telkinių teritorijų renovavimui, tvarkomos vandens telkinių pakrantės. Ypač dėmesingai ir profesionaliai turi būti tvarkomi Baltijos jūros krantai [1]. Vienas svarbiausių veiksnių saugant aplinką yra ekologinis visuomenės švietimas ir aplinkos specialistų kvalifikacijos tobulinimas.

Vienas pagrindinių gyvenimo kokybės elementų – apsirūpinimas būstu ir gyvenamosios aplinkos kokybė. Nors apsirūpinimas būstu apskritai yra piliečių asmeninis reikalas, tačiau savivaldybės gali jiems padėti vykdydamos teritorijų, skirtų būsto plėtrai, kompleksinių planavimą ir prižiūradamos inžinerinių jų parengimą, formuodamos gyvenviečių želdynų ir rekreacinių teritorijų sistemas, kartu su gyventojais humanizuodamos ir gerindamos aplinką tankiai daugiabučiais namais užstatytose gyvenamosiose zonose bei kitose teritorijose. Gyvenviečių kraštovaizdžio kokybei gerinti būtina įstatyminės bazės korektūra, reikia parengti architektūrinius ir kraštovaizdžio reglamentus ir juos įtvirtinti planavimo praktikoje, todėl labai svarbu kuo greičiau LR Seime patvirtinti Želdynų įstatymą [16–18].

6. Išvados

1. Parkų būklė Lietuvos pajūrio gyvenvietėse per 1990–2005 m. laikotarpį pablogėjo. Parkas dažnai traktuojamas ne kaip būtinas rekreacijos ir kraštovaizdžio elementas, o kaip teritorija, kurią reikia užstatyti. Palangoje prastą želdynų sistemos struktūrą iš dalies kompensuoja Palangos Botanikos (Birutės) parkas. Situacija Klaipėdos mieste yra labai bloga. Pastaraisiais metais intensyvinant gyvenamąją statybą, praktiškai prarasta galimybė žaliosiomis jungtimis sujungti pavienius želdynus. Užstatomos teritorijos Danės upės prieigose, atimant iš miestiečių bendro naudojimo erdves. Rengiant naują Klaipėdos miesto bendrojo plano redakciją, neatlikti sisteminiai želdynų sistemos tyrimai, todėl siūlomai miesto želdynų sistemai trūksta konceptualumo.
2. Pajūrio rekreacinio kraštovaizdžio išteklių analizė leidžia teigti, kad jie gali būti naudojami gerokai efektyviau, pritraukiant gausnius turistų srautus. Nepakankamas ir lėtas žaliojo paveldo vertybių, turinčių kultūros vertybių statusą, tvarkymas žemina paveldosaugos institucijų ir savivaldybių administracijų prestižą, mažina miestų patrauklumą.
3. Istoriniai parkai gali būti nedidelių pajūrio gyvenviečių rekreacinės sistemos pagrindas ir galimybė sustiprinti kraštovaizdžio identitetą. Tačiau netgi Kuršių nerijoje parkų formavimas vykdomas ne siekiant unikalumo ir vietinio konteksto stiprinimo, bet kartojamos miestams būdingos formos.
4. Istoriniu, kurortinės architektūros bei rekreacijos požiūriu prestižinė Palangos kurorto zona, teikianti miestui-kurortui savitumo ir išskirtinumo ne tik tarp Lietuvos ir Pabaltijo, bet ir taip Europos jūrinių kurortų, urbanistinės plėtros spaudžiama prarado natūralumą ir savitumą. Idėja suformuoti parkų sistemą Palangoje, tęsiant istorinio Palangos botanikos (Birutės) parko tradicijas ir darbo patirtį, nerealizuojama.
5. Pajūrio gyvenviečių kraštovaizdžiui ypač svarbūs yra kopų parkai. Tačiau jų būklės tyrimams, planavimui, formavimui dėmesio kol kas neskiriama. Rengiant pajūrio krantų apsauginės kopos programą, nagrinėjamas tik siauras ruožas, apsauginių kopų tvirtinimo bei paplūdimių stabilizavimo darbai vykdomi neefektyviai.
6. Spartėjant statyboms aplink Klaipėdą, formuojasi Klaipėdos jūrinė metropolija. Artimiausiais metais Klaipėda su Palanga praktiškai susijungs. Tačiau sisteminio planavimo darbai modeliuojant urbanizacijos procesus šiame ir kituose ruožuose nevykdomi. Todėl ateityje mūsų laukia dideli architektūriniai praradimai ir naujos socialinės problemos, kurių dar galima būtų išvengti parengus Klaipėdos jūrinės metropolijos plėtros specialųjį planą ir Klaipėdos–Palangos ruožo vystymo specialųjį planą.

Literatūra

1. *Vakarų Lietuva 2020. Klaipėdos apskrities bendrasis planas. Preliminariniai sprendiniai*. Klaipėda, 2002.
2. *Klaipėdos regiono plėtros 2004–2006 m. strategija*. Klaipėdos apskrities viršininko administracija, Klaipėda, 2003.
3. GRECEVIČIUS, P. *Subalansuotos ūkinės veiklos problemos ir tendencijos Lietuvos pajūrio ruože*. Kaunas: Technologija, 2001, p. 149–154.
4. *Lietuvos Respublikos teritorijos bendrasis planas*. Vilnius: UAB „Urbanistika“, 2002.
5. STEENBERGEN, CLEMENS; REH, WOUTER. *Architecture and Landscape*. Birkhauser publishers, Basel, Berlin, Boston, 2003.
6. SIMONDS, JOHN ORMSBEE. *Landscape Architecture*. USA, 1983.

7. *Voluntary initiatives for Sustainable Tourism: Worldwide Inventory and Comparative Analysis of 104 Eco-labels, Awards and Self-Commitments*, WTO, 2002.
8. *European Tourism: Regions, Spaces and Restructuring*. England, 1995.
9. GRECEVIČIUS, P. Kraštovaizdžio planavimo strategija Lietuvos kaimo ūkinės veiklos tarptautinės integracijos procese. *Tiltai*, Nr. 1(18), Klaipėda, 2002.
10. JAKOVLEVAS-MATECKIS, K. *Miesto kraštovaizdžio architektūra. Želdiniai ir jų komponavimas*. Vilnius: Technika, 2003.
11. BUČAS, J. *Kraštovarkos pagrindai*. Kaunas: Technologija, 2001.
12. BARLOW ROGERS, ELIZABETH. *Landscape Design. A Cultural and Architectural History*. Japan, New York, 2001.
13. VANAGAS, J. *Miesto teorija*. Vilnius: VDA leidykla, 2003.
14. SHAW, G.; WILLIAMS, A. M. *Critical Issues in Tourism. A Geographical Perspective*. Oxford, 1997.
15. GRECEVIČIUS, P.; JANELIAUSKAS, E.; ATIENĖ, V. *Kai kurie rekreacinės architektūros semantikos aspektai Lietuvos kraštovaizdžio identiteto apsaugos ir vystymo kontekste*. Kaunas: Technologija, 1998.
16. HARRIS, CHARLES W.; DINES, NICHOLAS T. *Time-Saver Standarts for Landscape Architecture*. Second edition. it. McGraw-Hill Publishing Company, 1998. 927 p.
17. DRINGELIS, L. Teisiniai ir norminiai dokumentai, reguliuojantys miesto želdynų sistemos planavimą. *Urbanistika ir architektūra*, t. XXV, Nr. 2, Vilnius: Technika, 2001, p. 63–70.
18. *Miestų želdynų įstatymo projektas*. Vilnius, 2006.

OBJECTIVES OF DEVELOPING OLD PARK RECREATIONAL RESOURCES IN SEACOAST LANDSCAPE FORMATION

P. Grecevičius, R. Marčius

Abstract. During the last 15 years disagreements between the process of urbanization and environmental (historic, cultural) heritage have clearly increased. Klaipėda old parks and their

fragments are disappearing fast, and hard efforts for protection of parks in Palanga, Kretinga, Plungė, Rietavas are needed. The density of construction in park surroundings is increased, and approaches to the parks and their environmental quality are reduced. The formation of settlement greenery systems in which old parks are the basic components of their spatial structure becomes more complicated. In accordance with modern European requirements and the Lithuanian Master Plan, priority should be given to greenery in the spatial settlement structure. To preserve the individuality of Lithuanian landscapes it is necessary to apply measures of planning that would help to combine natural and cultural components providing for a high quality of landscape not only in a short run but also in the remote future. One of such measures is understanding of an important role of historic parks in the spatial structure of coastal settlements and their management.

The provision of sustainable development declared by world community commits to analysing particular regional and settlement possibilities, resources for significant improvement of peoples life quality. Resorts are distinguished by their singularity. They have an influence on the national attraction of Lithuania and facilitate state image formation. Some strategic aspects of a harmonious development of historic parks on the Lithuanian seacoast are analysed in the work. Specific proposals for improving the results of landscape formation are also presented.

Keywords: landscape, park, tourism, sustainable development, identity.

PETRAS GRECEVIČIUS

Dr of the Humanities, Assoc Prof, head of Dept. of Recreational Architecture and Landscape Management, Klaipėda University (KU), H. Manto 84, LT-92294 Klaipėda, Lithuania.

Research interests: architecture, urban design, strategic planning of recreational and tourist systems, humanization of architectural environment.

ROMAS MARČIUS

Doctoral student, Vilnius Academy of Fine Arts; assistant, Dept of Recreational Architecture and Landscape Management, Klaipėda University (KU), H. Manto 84, LT-92294 Klaipėda, Lithuania.

Research interests: architecture, art, humanization of architectural environment.